

Schrijftalent gezocht!

In deze Militaire Spectator is plaatsgemaakt voor twee gastcolumns. G. Klein gaat in op internationale samenwerking en de onderzeedienst. Daarna schrijft E. Meijer over het debat rond de JSF.

De redactie daagt andere lezers uit om ook een column te schrijven voor de Militaire Spectator. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder moet uw verhaal in niet meer dan

achthonderdvijftig woorden voor het voetlicht worden gebracht.

U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). Wij zijn erg benieuwd wie zich geroepen voelt om te reageren. Uiteraard zijn we ook nieuwsgierig naar de thema's die u onder de aandacht van de lezers wilt brengen. Uw bijdrage wachten we dan ook met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Strategische roadmap 2012-2025: Noord-Europese (dieselelektrische) onderzeedienst

KLTZ G. Klein

Met interesse heb ik AIV-advies No. 78 over militaire samenwerking in Europa gelezen.¹ Internationale samenwerking staat hoog op de agenda bij Defensie, zie bijvoorbeeld het themanummer van het *Marineblad* van juni 2012 en het recente bezoek van de Commandant der Strijdkrachten Tom Middendorp aan zijn Duitse ambtgenoot: 'Internationale samenwerking is van wezenlijk belang voor de slagkracht van Defensie. Het is geen keuze meer, maar pure noodzaak', aldus Middendorp.² Het AIV-advies stelt dat meer samenwerking noodzakelijk is om méér defensie voor een euro te krijgen én dat samenwerking niet gelijkstaat aan bezuinigen. Het advies bevat voorbeelden zoals samenwerking van de Nederlandse onderzeedienst met Duitsland: 'een studie naar mogelijke kostenbesparingen door de oprichting van een gezamenlijk commando

voor de vier Nederlandse en acht Duitse onderzeeboten, inclusief gezamenlijk onderhoud en gezamenlijke opleiding en training, naar het voorbeeld van de Admiraal Benelux in Den Helder (...) Doelstelling: Verbetering van de interoperabiliteit (...) en kostenbesparingen door schaalvoordelen. Implicatie soevereiniteit: deze vergaande samenwerking gaat niet ten koste van (...) zelfstandige inzet (...) Randvoorwaarde: de lusten en lasten (...) moeten op een billijke wijze worden verdeeld'.³

Mijn stelling is dat naast de meerwaarde van kortetermijnsamenwerking met Duitsland ook zeer grote meerwaarde te bereiken valt bij internationale samenwerking voor de vervanger van de huidige Nederlandse Walrusklasse-onderzeeboten rond 2025-2030. De kosten gaan daarbij voor de baten uit. Defensie moet daarvoor nu een strategische *roadmap* voor de lange termijn opstellen met fondsen en strategische partnerlanden voor (modulaire) nieuwbouw, onderhoud, training, opleiding en C2. Tot die tijd moet Nederland de bestaande

¹ 'Europese Defensiesamenwerking. Soevereiniteit en Handlingsvermogen', Adviesraad Internationale Vraagstukken, rapport No. 78.(Den Haag, januari 2012).

² 'Middendorp haalt banden met Duitsland aan', www.defensie.nl, 18 juli 2012

³ 'Europese Defensiesamenwerking. Soevereiniteit en Handlingsvermogen', 44 en 46.

nauwe samenwerking met de Britse, Amerikaanse en Noorse onderzeedienst bestendigen.⁴

Niche-capaciteit

Momenteel vervult de Nederlandse onderzeedienst een belangrijke, veelgevraagde niche-capaciteit binnen de NAVO. De Walrusklasse-onderzeeboot is multifunctioneel en kan zelfstandig, langdurig en heimelijk opereren. De onderzeeër geeft de politiek de mogelijkheid om vooruitlopend op definitieve besluitvorming in of nabij een potentieel conflictgebied – heimelijk of juist zichtbaar – aanwezig te zijn. Dit kan de reactiesnelheid vergroten, de informatiepositie verbeteren en beïnvloeding voorafgaand aan het uitbreken van een conflict mogelijk maken. Enkel de aanwezigheid van een onderzeeër geeft al een belangrijk politiek-strategisch signaal af. Een onderzeeër is bruikbaar voor presentie, surveillance en bescherming tot inzet in het hoogste geweldsspectrum. Als zeer stil platform kan een onderzeeër ongezien in een groot zeegebied bijna alle scheepsbewegingen detecteren en volgen en is daarmee van belang voor de integrale onderzeebootbestrijdingscapaciteit. De Walrusklasse is een relatief grote dieselektrische onderzeeboot in vergelijking met andere NAVO-onderzeeboten. Door de grote brandstof-, reserveonderdelen en voedselvoorraad kan deze onderzeeër lange tijd ver van thuishaven of lokale logistieke ondersteuningspost opereren. De Walrusklasse is kleiner en wendbaarder dan een nucleaire onderzeeboot en kan daardoor in ondiepere wateren nabij de kust opereren. Een goed voorbeeld is dat de Walrusklasse momenteel als enige NAVO-onderzeeboot opereert nabij Somalië, terwijl de NAVO-behoefte drie onderzeeboten op jaarbasis is.⁵ De Duitse onderzeedienst is geïnteresseerd in de Nederlandse ervaringen bij Somalië, maar ziet zich naast politieke terughoudendheid ook geplaagd voor grote logistieke en operationele uitdagingen c.q. onmogelijkheden met hun kleinere eenheden (één dieselmotor, kleine brandstofvoorraad) en kleine bemanning van 27 personen. De Nederlandse onderzeedienst vaart met 53-62 man. De grotere bemanning maakt het mogelijk om veel reparaties op zee uit te voeren

en dat is een noodzakelijk voor expeditionair optreden. Met dertig man meer is de data-verwerkingscapaciteit aan boord ook groter, waardoor direct geëvalueerde informatie doorgegeven kan worden aan andere eenheden of bijvoorbeeld aan *Special Forces* van het Korps Mariniers die aan boord zitten.

De Australische en Canadese onderzeeboten zijn gelijkwaardig aan de Nederlandse Walrusklasse. Ze kunnen potentieel gelijksoortige operaties uitvoeren, maar zijn geografisch ver verwijderd van de interessegebieden van Nederland en de NAVO.

Strategische roadmap

Het AIV-advies noemt als aandachtspunten bij de afweging voor geïntegreerde operationele samenwerking het politieke besluitvormingsproces, de strategische cultuur rond militaire inzet, de politieke bereidheid om risico's te delen en het risicoprofiel bij inzet, bepaald door aard, domein en niveau van de missie.⁶ Op de lange termijn zie ik grote meerwaarde in internationale samenwerking bij de bouw van de vervanger van de Walrusklasse-onderzeeboot. Rond 2025-2030 zijn Australië, Canada,

4 De Nederlandse onderzeedienst werkt al vele jaren op verschillende vlakken intensief samen met de Britse, Noorse en Amerikaanse onderzeedienst. Nederland maakt momenteel gebruik van de Britse trainingsorganisatie voor het operationeel opwerken van zijn onderzeebootbemanningen. Daarvoor werkt een Nederlandse officier permanent in de Britse organisatie (FOST DN FASLANE: Flag Officer Sea Training Submarine Director North vanuit de Schotse onderzeebootbasis Faslane Schotland) en een Britse officier vaart als uitwisselingsofficier mee op een Walrusklasse. Veel operationele procedures zijn hetzelfde en wij maken vaak gebruik van de C2 van Groot-Brittannië. Tevens vindt de Nederlandse internationale opleiding voor commandanten van dieselektrische onderzeeboten gelijktijdig plaats met de Britse en Noorse opleiding. Het gaat hier om de Submarine Commanding Officers Course. Sinds 1995 organiseert de Nederlandse onderzeedienst deze opleiding in nauwe samenwerking met Groot-Brittannië en Australië omdat de Britten alleen nog maar met nucleaire onderzeeboten opereren. Aan deze opleiding doen ook Amerikaanse zeeofficieren mee en Nederlandse zeeofficieren volgen gelijksoortige opleidingen in de VS om wederzijds ervaring op te doen. De strategische cultuur kent ook veel overeenkomsten gezien de gelijksoortige inzet ver weg van de thuisbasis. Dit is geborgd via een strategisch samenwerkingsverband met Groot-Brittannië en de VS. Hierbij vullen deze landen elkaar goed aan wat betreft operationele en politieke mogelijkheden.

5 De huidige inzet van de Nederlandse Walrusklasse richt zich naast antipiraterij bij Somalië ook op het verzamelen van strategische informatie voor nationale behoefte-stellers en een kleine groep buitenlandse partners. Sinds het einde van de Koude Oorlog maken de vier Nederlandse onderzeeboten gemiddeld twee operationele patrouilles per jaar in zowel de Middellandse Zee, het Caribisch gebied en steeds meer ten oosten van Suez.

6 'Europese Defensiesamenwerking. Soevereiniteit en Handelingsvermogen', 49.

Noorwegen en mogelijk Zweden toe aan vervanging van hun onderzeeboten. Noorwegen overweegt daarbij ook de aanschaf van grotere onderzeeërs om ver weg en met groot uithoudingsvermogen te kunnen opereren. Ik denk bijvoorbeeld aan een ‘multinationaal onderzeeboot nieuwbouw cluster’, waarbij de Duitse commerciële werf HDW in Kiel een (modulair) platform ontwikkelt dat geheel of gedeeltelijk bij HDW zelf of in het land van de koper gebouwd wordt (zoals Australië stelt). De onderzeeboten van HDW staan bekend als zeer degelijk en recentelijk heeft HDW een concept getoond van een grotere moderne diesel-elektrische onderzeeboot. Voor Noord-West-Europa (Nederland, Duitsland, Noorwegen

en mogelijk Zweden) voorzie ik daarnaast een ‘multinationaal onderzeeboot onderhouds-, opleidings- en trainingscluster’, oftewel een ‘Noord-Europese (diesel-elektrische) onderzeedienst’. Onderhoud kan samen plaatsvinden bij HDW, gespecialiseerd in nieuwbouw en de Nederlandse marinewerf in Den Helder, gespecialiseerd in onderhoud en modificaties. Deze complementaire capaciteit levert bij schaalvergroting kostenbesparingen op. Training, opleiding en materieellogistiek kunnen per specifiek deelgebied geconcentreerd worden in een land. Op voorwaarde van een (modulair) identiek platform is het dan mogelijk om minstens even intensief samen te werken zoals dat nu ook gebeurt tussen de Nederlandse en Belgische Marine (BeNeSam).⁷

⁷ De Belgisch-Nederlandse Marine Samenwerking (BeNeSam) is een voorbeeld van internationale samenwerking. België verzorgt het onderhoud, opleidingen en training voor de Belgische en Nederlandse mijnenjagers, Nederland doet dat voor de Belgische en Nederlandse M-fregatten.

Hoog tijd voor een strategische roadmap voor een ‘Noord-Europese (diesel-elektrische) onderzeedienst’. ■

De JSF en de logica van strategie

Mr. E.C.A. Meijer, MA

Kort voor het zomerreces vond er in de Tweede Kamer een debat plaats over de *Joint Strike Fighter* (JSF) met als inzet de vraag of Nederland mee moet blijven doen met de ontwikkeling van dit toestel. Het debat volgde op nieuwsberichten eerder dit jaar over technische problemen bij de JSF. Het heeft de discussie rond dit vliegtuig weer volop onder de aandacht van de landelijke media gebracht. De JSF is zelfs inzet geworden van de verkiezingsstrijd.

Vooralsnog lijkt Nederland nog altijd van zins om deel te blijven nemen aan de ontwikkeling van dit toestel. Hoewel de huidige demissionaire regering heeft volgehouden dat de aan-

koop van twee testtoestellen allerminst een uiteindelijke keuze voor de JSF inhoudt, getuigt het van weinig realisme om vol te houden dat andere kandidaten voor opvolging van de F-16 nog een reële kans hebben om verkozen te worden als de uiteindelijke winnaar.

Hoe het ook zij, wie de discussie rond de JSF naar een abstracter niveau tilt, zal merken dat de eventuele keuze voor dit toestel slechts antwoord geeft op de vraag ‘waarmee?’. Om precies te zijn: waarmee wil Nederland zijn doelstellingen in de internationale politiek bewerkstelligen? Over de, in mijn ogen veel fundamentele vragen ‘wat?’ en ‘hoe?’ lijken

vooral nog weinig politici in Den Haag zich druk te maken. Maar deze trits vragen vormen nu juist – naar Teitler – de bouwstenen van waaruit het begrip ‘strategie’ is opgebouwd.¹

Nu men het antwoord op de twee voornoemde vragen voorlopig schuldig blijft, lijkt een duidelijke overkoepelende strategie om voor de aanschaf van de JSF te kiezen, te ontbreken. Dat een strategie een *conditio sine qua non* is voor een dergelijke keuze wordt duidelijk als men bedenkt dat het begrip ‘strategie’ een complexe wisselwerking heeft met de andere, eronder liggende niveaus van oorlogvoering: het operationele, het tactische en het technische.

Terug naar de trits vragen. Om met de eerste te beginnen: wat wil Nederland met zijn militaire middelen bereiken in de wereld? Of, in andere bewoordingen, welke politieke doelen wil Nederland verwezenlijken? Sinds de veelbewogen vlagvertoonreis van het vliegekampschip *Karel Doorman* naar Nieuw Guinea weet men in Den Haag dat voor onafhankelijke Nederlandse machtsontplooiingen geen plek meer is, zeker niet in de huidige geglobaliseerde wereld. Het Nederlandse veiligheidsbeleid is derhalve verankerd in de NAVO en in het gezamenlijke veiligheidsbeleid van de Europese Unie.

Toch is het te kort door de bocht om ons land het volgen van een eigen weg in het buitenland helemaal te ontzeggen. Een voorbeeld hiervan is het belang van de zee voor de Nederlandse economie, wat bijvoorbeeld een onafhankelijke Nederlandse maritieme strategie in belangrijke mate zou rechtvaardigen.

De vraag op welke wijze Nederland de gestelde doelen wil bereiken, laat zich door het voorgaande al enigszins inkleuren. Nederland heeft zich gecommitteerd aan de handhaving en het behoud van de internationale rechtsorde. Het daaruit voortvloeiende lidmaatschap van internationale organisaties als de NAVO, de EU en de VN maakt het onwaarschijnlijk dat het deze doelen op enig andere manier tracht te bereiken dan in het kader van een duidelijk en krachtig mandaat vanuit de internationale gemeenschap.

De conclusies van het onderzoeksrapport van de Commissie-Davids onderschrijven dit eens te meer.

Pas na het ‘wat’ en ‘hoe’ komt men bij het ‘waarmee’. Dit vertaalt zich in de basale vraag ‘met welke militaire middelen wil Nederland de doelstellingen van zijn veiligheidsbeleid trachten te bereiken?’. In een maatschappij die toenemend postheroïsch is, dat wil zeggen een steeds lagere tolerantiegrens heeft voor gevechtshandelingen en de menselijke verliezen die daarmee gepaard gaan, kan men stellen dat de militaire middelen zullen worden gekozen op eigenschappen die de eigen verliezen zullen minimaliseren. De JSF is mogelijk een dergelijk militair middel, in ieder geval volgens haar lobby.

Het antwoord op de vraag of dit werkelijk zo is, en of wellicht het tijdperk van het bemande gevechtsvliegtuig op zijn einde loopt, is eigenlijk niet zo relevant. Immers, goed getrainde piloten kunnen nog steeds kwalitatief en technologisch betere toestellen neerhalen. Zo komen we uit bij wat de Amerikaanse politieke wetenschapper Edward Luttwak de paradoxale logica van strategie heeft genoemd: het samenkomen, ja zelfs omkeren, van het tegenovergestelde.²

De paradoxale logica van strategie laat zich als volgt illustreren: wat op het technische niveau geldt als een superieur militair middel kan op het erboven gelegen niveau volledig ongedaan gemaakt worden door het tactische antwoord van de tegenstander op dit ‘wonderwapen’. Bovendien kan de reactie van de tegenstander op het technische niveau eveneens de vermeende superioriteit van het nieuwe militaire middel teniet doen. Dezelfde verticale en horizontale dynamiek vindt ook plaats met betrekking tot het operationele en het strategische niveau.

1 Teitler, G.J., Bosch, J.M.J., Klinkert, W., e.a., *Militaire Strategie*, Amsterdam, Mets & Schilt, 2002, 13.

2 Luttwak, E.N., *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 2001, 16.

Kortom, een nieuw wapen dient dus niet alleen op basis van kosten en technische aspecten te worden getest, maar ook op hoe het zal worden gebruikt, hoe de tegenstander erop zal reageren en, dit in ogenschouw nemende, wat dan het netto effect van het wapen is.³ Vergelijkbare analyses dienen plaats te vinden voor de overige niveaus voordat op het allerhoogste niveau, dat van *grand strategy*, de beslissing kan worden genomen om het nieuwe wapen aan te kopen.

Een dergelijk grondige ontleding van factoren en effecten en een beantwoording van de basale

vragen ‘wat’, ‘hoe’ en ‘waarmee’ is hier te lande niet terug te vinden, noch in politieke en militaire kringen noch in de pers. Kortom, er ontbreekt een strategisch discours in Nederland met een holistische inslag. Dat is zorgwekkend. Het moet niet alleen gaan over de technische merites van de JSF of slechts over de effecten op werkgelegenheid en kansen voor de Nederlandse luchtvaartindustrie. Er moet een uitputtende analyse op het technische, tactische, operationele en strategische niveau worden gemaakt, die uitmondt in een duidelijke Nederlandse strategie. Pas dan zal een zuivere keuze vóór of tegen de aanschaf van dit toestel mogelijk zijn. ■

3 Zie noot 2, 258.



Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Militaire Spectator zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's.

De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.



Lezers van de Militaire Spectator kunnen de DVD-box bestellen door € 17,50 over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van Militaire Spectator in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres, postcode en woonplaats.